

Bu Sayıda

Müşterekler ve daha seyrek kullanılmakla birlikte bununla ilgili olan müşterek kavramı, günümüzün politik arayışları içerisinde önemli bir yer tutuyor. Bizleri insan türünün bir üyesi yapan ve toplumları bir arada tutan özelliklerin neler olduğunu ve iyi bir yaşam için kimlerle hangi ilkeler etrafında bir araya gelebileceğimizi sorguladığımız bir dönemde bu konunun gündeme gelmesi kaçınılmaz, hatta sevindirici. Bununla birlikte, müştereklerin çokça iddia edildiğinin aksine ne daha önce tarihte eşi benzeri görülmemiş bir olguyu, ne her şeyi açıklayan bir teorik çerçeve ya da eyleme biçimini ne de politika üstü bir mefhumu ifade ettiğinin altını çizmek gerekiyor. Bu doğrultuda, *Praksis*'in 49. Sayısını süregiden tartışmaya müdahil olmak, müştereklerin materyalist ve ilişkisel bir okumasını yapmak, Marksist entelektüellerin konunun taşıdığı politik potansiyeli işleyerek sundukları katkıyı paylaşmak amacıyla Müşterekler bahsine ayırdık.

Müşterekler tartışması içerisinde önemli bir boyutu oluşturan ortaklaşma fikri insanlık tarihi açısından yabancı bir olgu değil. Bu tarihin uzunca bir bölümünde insan türü eşitlikçi-komünal bir yaşam sürdü. Avcı-toplayıcı topluluklarda biriktirmenin olmadığı, tüm zenginliklerin ortak olduğu bir yaşam mevcuttu. Kimse baba, koca, eş olduğu için daha fazlasını kullanmaya, tüketmeye hakkı olduğunu iddia edemiyordu. Çocuk doğurma ve bakımı, fiziksel güç, bilgi ve yaştan kaynaklı basit bir iş bölümü olsa da bu kadınlar, çocuklar ya da fiziksel açıdan güçsüz olanlar için eşitsizlik teşkil edici bir dezavantaj yaratmıyordu. Aynı durum, insanların tarımsal üretime ve hayvanları evcilleştirmeye başladığı, sonrasında da köy benzeri yerleşimler oluşturarak yaşamaya başladıkları neolitik dönem boyunca da büyük ölçüde korundu.

Son 10-12 bin yılda baş döndürücü bir hızla değişen insan yaşamında, eşitlikçi topluluklardan eşitsizlikçi olana geçişin bir tercihten ziyade bir takım zorunluluklar ve zorlamalarla mümkün olması, bu büyük değişim sürecinin farklı coğrafyalar ve topluluklara çok farklı zamanlarda, farklı biçim ve yoğunluklarla yayılması ve çoğu zaman da bu yayılmanın ancak savaş, saldırı, işgal, köleleştirme, sömürgeleştirme gibi kanlı biçimler alan zor yöntemleriyle gerçekleşmesi de ortak olanın insanlar için başatlığının bir kanıtı sayılabilir. Bütün bu gelişmelerin sonucunda insan nüfusunun artması, insanın doğaya, erkeğin kadına, mülk sahiplerinin mülksüzlere, kentin kırsal hâkimiyeti biçimlerinde cisimleşen eşitsizliklerin ve onlara eşlik eden kesintisiz şiddet ve sınıf savaşlarının ortaya çıkması ise olgusal vakalardır.

Buna karşılık, insanların üretimin, zenginliğin ve yönetimin ortaklaşması yönündeki taleplerinin de tarihin her aşamasında dile getirildiğini, mülksüz sınıfların bu nedenle bedeller ödediğini biliyoruz. Sınıflı toplumlar tarihinin başından beri bu eşitlikçi tablolar mülksüzleştirilmiş insanların hikâyelerinde tekrar tekrar karşımıza çıkıyor. Bugün bile herhangi bir emekçi mahallesinde insanlarla 20-30 yıl öncesini konuştuğumuzda, kapıların kilitlenmediği, herkesin birbirini tanıdığı, ekmeğini

paylaştığı, birbiriyle dayanıştığı huzur ve barış içinde eşitlikçi bir mekân tablosuyla karşılaşırız. Elbette bu muhayyel zamanlar da anlatıldığı gibi olmayabilir ama bunun içindeki bir takım unsurları hatırlayıp, bireyciliği, bencilliği, gündelik şiddeti bastırmanın önceki insan nesillerinin eşitlikçi-kenetlenmiş topluluk hayatından gelen bir bilinç-dışıyla ilişkisi olup olmadığını düşünmek gerekiyor. Her ne olursa olsun, eşitlikçi paylaşım ve ilişkiler insanların her daim özlemle andığı ancak daha fazla zenginleşme için feda edilmiş mefhumlar olarak kalmıştır. Marx ve Engels'ten mülhem komünist hareketin bu tür yaklaşımlardan, örneğin ütöpik sosyalistlerden temel farklarından biri eşitlikçi tabloları yeniden kurma arzusunun bir adım ötesine geçip, genelleşmiş bolluk toplumuna nasıl varılacağına dair bir anlayış ve topyekün kurtuluş programı ortaya koymuş olmalarıdır. Türkiye'de sosyalist hareketin tarihi de yukarıda çerçevesini çizdiğimiz eşitlikçilik referanslarıyla, kapitalizmle yaşanan bozulma anlatılarıyla iç içe geçerek gelişmiştir. Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın dergisinin adı *İştirakiyun* iken, Türkiye Cumhuriyeti'nin öngününde Anadolu'da kurulan Komünist Partisi'nin adı da *Türkiye Halk İştirakiyyun Fırkası'ydı*. İştirakiyun insanların aktif katılımıyla gerçekleşen ortaklaşma praxisi anlamına gelmekteydi ve yalnızca şeylerin üretim ve paylaşımına ilişkin modern bir sorunsala değil, kararların ortaklaşa alınışına dair şuracı (konseyci anlamında sovyetçi) bir işçi-köylü iktidarına gönderme yapılması söz konusuydu. Bugün adına müşterekleşme dediğimiz kavrayışın ilk komünist örgütlerde bu ölçüde merkezi olup da sonraki süreçte adeta kaybolmuş olması üzüntü vericidir. Müşterekleşme anlamına gelen Osmanlıca sözcük İştirakiyun'un ülke dili ve kültürüne yabancı sayılabilecek komünizm kelimesinin neredeyse eş anlamlısı olarak kullanılması da dikkat çekicidir.

Günümüzde doğanın ve canlı türlerinin yaşamını tehdit eden bir ekolojik krizin eşliğine gelen insanlık, kapitalist ekonominin yeni krizi ve ona eşlik eden yağma, savaş, göç ve ırkçılık fasit dairesi içinde bir felakete doğru yürüyor. Yaşamak için başkasının hesabına çalışmak zorunda olan mülksüzler anlamında proletaryanın sektörel ve coğrafi bileşimi genişliyor. Mavi yakalı işçilerin bileşimdeki ağırlığı azalırken, yeni sanayileşen coğrafyalarda, kendisi ve bakmakla yükümlü olduklarının karnını doyurabilmek için çalışmak zorunda olanların yanında, yüksek eğitim-bilgi gerektiren iş alanlarında sosyal zenginlikleri üreten ve genel zekânın kendi kolektivitelerinde cisimleştiği, güvencesiz koşul ve biçimlerde çalışan yeni proletarya bölükleri ortaya çıkıyor. Tam da bu konjonktürde, insanlık tarihi kadar eski ancak yeni bir toplumu/dünyayı kurmanın ilkesi olarak adlandırabileceğimiz müşterekleşmeyi hatırlıyoruz.

Müşterekler dosyası içerisinde yer verdiğimiz çalışmalar neoliberalizmin dayandığı somut sömürü ve tahakküm biçimleri karşısında emeğin, siyasetin, mekânın ve bilginin çitlenmesine karşı müşterekleşmenin ortaya koyduğu somut ya da potansiyel çıkış yollarını soruşturuyor. Bir yandan müştereklerin politik doğasını, müştereklere yönelik metalaştırma projelerinin aynı zamanda içerdiği iktidar

yapılarını açığa çıkarırken diğer yandan da bunların sundukları mücadele, direnme ve özgür ve eşitlikçi olana doğru ilerleme olanaklarını açığa çıkarıyorlar.

Dosyamızın ilk yazısında Fırat Genç ilişkisel bir kategori olarak ele aldığı müşterekleri, çitleme dinamikleriyle birlikte inceliyor. Çitlemenin kent mekânını metalaştırması ve politik ufku daraltmasını ele alan yazar, Türkiye’de neoliberal şehirciliğin işleyişinin kamusal mekânı ehlileştirme olarak nitelenebileceğini belirtiyor. Genç’in makalesi hem müşterekler yazınında kavramların kullanımına dair bir netleştirme çabası, hem de kavramsal alet çantasını kent mekânının dönüşümünü anlamak üzere kullanma uğraşı olarak zengin bir tartışmanın yolunu döşüyor.

İkinci yazımızda Begüm Özden Fırat müşterekleştirme ve çitlemenin zamansal boyutuna odaklanıyor. Söz konusu iki hareketi Göllüce’deki toprak mücadeleleri üzerinden izleyen yazar, çitlemenin neoliberal dönem öncesindeki seyrini ele aldığı kadar, doğrusal ve birikimli çitleme manûğının gündelik pratiklerle aksatılmasını da tartışıyor. Süreksizlik arz etse de devam eden müşterekleştirme pratiklerinin mitik zamansallığa dayalı olarak işleyişini gösteren yazar titiz bir tarihsel inceleme de sunuyor.

Üçüncü yazımızda Adem Yeşilyurt ortak çalışma mekânlarını birer müşterek olarak tartışarak, *Dünyada Mekân* deneyimine bakıyor. Müşterekleştirme süreci ve yaşanan zorlukları inceleyen yazar, var olmanın zorluklarıyla başa çıkmada mekânın öneminin ve müşterekleştirmenin bu bağlamda ele alınması gerektiğini altını çiziyor. Mekânın kurulumunu tartışan Yeşilyurt, mekânın kuruculuğu ve örgütleyici potansiyelini de gözler önüne seriyor.

Dosya kapsamında yer verdiğimiz çeviri makalede Dario Azellini, işçilerin denetimine girmiş olan işletmeleri inceleyerek müşterekleştirmeyi tartışıyor. Ayrıca tartışmanın kalbinde yer alan ve birçok çitleme girişimini de kesen temel önemi haiz bir sürece, yani emeğin metalaşmasında kolektif ve toplumsal değerlerin temellük edilişine değiniyor ve işçilerin yeniden ele geçirdiği işletmelerin bu bağlamdaki mücadelelerini değerlendiriyor. Yazar işçilerin denetimindeki işletmelerin somut birer alternatif sunma potansiyeline ve devlet ile sermayenin saldırılarına karşın uzun süre faaliyet gösterebilmelerine dikkat çekiyor.

Sayıya dosya dışında bir katkı sunan Selin Pelek, prekarya kavramının köklerini ve kullanımını inceleyerek, kavramın sınırlılıklarına vurgu yapıyor. Aynı zamanda işgücüne dair veriler üzerinden, prekarya kavramının iddia ettiği dönüşümün Türkiye gibi bir ülke için geçerli olmadığını gösteriyor. Pelek, emek piyasasındaki dönüşümleri tartışmak için Marksist kavramlara ve bilhassa yedek işgücü ordusuna dikkat çekerken prekarya kavramı ile pazarlanan siyasal ufku da inceliyor.

Dosyamızda yer alan ilk kitap incelemesi Ali Ekber Doğan ile Mehmet Penpecioglu tarafından kaleme alındı. Doğan ve Penpecioglu, Stavros Stavrides’in *Müşterek Mekân* ve Ali Yalçın Göymen’in *Devrim Fikri Üzerine* başlığını taşıyan

kitabını karşılaştırmalı olarak inceliyorlar. Stavrides'in kentsel müştereklere ilişkin fikirlerinin ve sunduğu somut örneklerin faşizmler, savaşlar, ekolojik çöküş ve bunların yaratacağı göç gibi sorunlar karşısında ne tür bir siyaset arayışı içinde olunması gerektiğine ilişkin önemli katkı sunduğunu ifade ediyorlar. Bununla birlikte Stavrides'in sunduğu Marksizm-dışı çerçevenin hâkim kapitalist düzenden eşitlikçi bir çıkışın nasıl olacağı meselesine dair kilit sorunsallara yeterli yanıtlar üretmediğinin altını çiziyorlar. Bu noktada Göymen'in müşteregi devrimin özü ve biçimi olarak ele alan yaklaşımının, "ortak zenginlikler temelinde kurulan ve iştirak edenlerin kendilerini ve dünyayı dönüştürme fırsatı elde ettikleri bir toplumsal hareket ve güç olarak müşterek" yaklaşımının anlam kazandığını söylüyorlar. Sonrasında da müşterekleşme tartışmalarının güncel toplumsal ve politik mücadeleler konusunda yapabileceği katkıyı değerlendiriyorlar.

Deniz Durdu ve Ali Yalçın Göymen tarafından yazılan bir diğer kitap incelenmesi, Pierre Dardot ve Christian Laval'in *Müşterek: 21. Yüzyılda Devrim Üzerine Deneme* isimli çalışmasını konu ediniyor. Dardot ve Laval'in hacimli çalışmasının tarihsel ve teorik kısımlarını ele alan değerlendirme; yazarlarca müşteregin, müştereklerin ötesine taşınarak, siyasal olanı düzenleyen bir ilke olarak geliştirilmesini; özyönetim mantığının ekonomik, politik ve kültürel alanda yerleşmesi gerektiğinin savunulmasını; devrimin bu müşterekleşme sürecinin ürünü olarak toplumun kendisini neoliberal kapitalizmden özgürleştirilmesi olarak düşünülmesini metnin sunduğu katkı olarak değerlendiriyor. Bununla birlikte, Dardot ve Laval'in ekonomik olanı mülkiyet meselesine indirgeyip maddi yaşamın üretimine yönelik faaliyeti göz ardı edişini eleştiriyor.

Dosyanın son yazısı Mina Kozluca'nın, Beverly Silver'in *Emeğin Gücü: 1870'ten Günümüze İşçi Hareketleri ve Küreselleşme* isimli kitabına ilişkin yapmış olduğu inceleme. Kozluca değerlendirmesinde Silver'in emek hareketlerinin gidişatına küresel ve tarihsel bir şekilde bakarak literatürde kabul gören bazı varsayımları sorguladığını belirtiyor. Bahsedilen sorgulamaları çözümleyen Kozluca, Silver'in çalışmasının işçi hareketlerinin geçirdiği tarihsel ve mekânsal dönüşümler konusunda yararlı bir analitik zemin sunarak emek çalışmaları alanına katkı yaptığını vurguluyor.